

**QYTETARI NË
RËND TË PARË**

UDHËZIME PËR TË DHËNA TË HAPURA

NË NJËSITË E VETËQEVERISJEVE LOKALE

Bashkimi Evropian

British Embassy
Skopje

Projekti është i financuar nga Bashkimi Evropian
dhe bashkë-financuar nga Ambasada Britanike Shkup

QENDRA PËR
MENAXHIM ME
NDRYSHIME

ALKA

Botues:

Qendra për menaxhim me ndryshime,
Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA

Për botuesin:

Neda Maleski Saçmaroska, Qendra për menaxhim me ndryshime
Elizabeta Gjorgjevska, Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA

Autor:

Martin Todevski

Bashkëpunëtor:

Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës,
Filip Manevski, TIK Këshilltar

Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës,
Nadica Josifovski, TIK këshilltare

Dizajni dhe botimi:

Brigada dizajn

Tirazhi:

200 ekzemplar

(tirazh falas/jo-komercial)

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

352(497.7)

TODEVSKI, Martin

Udhëzime për të dhëna të hapura në njësitë e vetëqeverisjeve lokale / [autor Martin Todevski]. - Shkup : Qendra për menaxhim me ndryshime, 2017. - 20 str. : ilustr. ; 24 cm

Publikacioni është nën projektin: „Qytetari në rend të parë“. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 17-18

ISBN 978-608-4818-13-7

a) Локална самоуправа - Транспарентност - Отворени информации - Македонија

b) Локална самоуправа - Пристап до информации - Македонија

COBISS.MK-ID 103268874

Bashkimi Evropian

Ky publikim është përpiluar me ndihmën e Bashkimit Evropian. Përmbajtja e publikimit është përgjegjësi vetëm e Qendrës për menaxhim me ndryshime dhe Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA dhe në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohet si pasqyrim i pikëpamjeve të Bashkimit Evropian.

British Embassy
Skopje

Përgatitja e këtij publikimi është mbështetur nga Ambasada Britanike Shkup në kuadër të projektit - Qytetari në rend të parë. Pikëpamjet dhe qëndrimet e paraqitura në këtë publikim nuk i pasqyrojnë gjithmonë pikëpamjet e Ambasadës Britanike.

PËRMBAJTJA

1	Hyrje	2
2	Çfarë janë të dhënat e hapura	3
3	Çfarë janë të dhënat e hapura	4
4	Cilat të dhëna të hapen nga ana e vetëqeverisjesve lokale?	5
5	Si të hapen të dhënat?	6
5.1	Licencë e hapur	6
5.2	Formati teknik	8
5.2.1	Formate të të dhënave të hapura.....	8
5.2.2	Ueb-servisime.....	9
5.3	Standard për meta të dhëna	9
5.3.1	DCAT-AP – Profil për set të dhënash.....	9
5.4	Publikimi I të dhënave të hapura në opendata.gov.mk	11
5.4.1	Procedura e publikimit të të dhënave të hapura në opendata.gov.mk.....	11
5.5	Publikim i të dhënave të hapura në ueb-faqet e vetëqeverisjeve locale	12
6	Promovim i të dhënave të publikuara	14
7	Vizualizim	15
7.1	Mjetet e vizualizimit	15
8	Literatura e përdorur	18

1.

HYRJE

Projekti - **Qytetari në rend të parë**¹ përqëndrohet në përmirësimin e transparencës së njësive të vetëqeverisjes lokale duke vendosur standardet për të dhëna të hapura në nivel lokal, me qëllim të përfshirjes më të mirë të qytetarëve dhe organizatave civile në monitorimin e punës dhe marrjen e vendimeve nga ana e komunave. Projekti zbatohet në **8 qendra urbane në vend**: Shkup, Manastir, Veles, Kumanovë, Strumicë, Strugë,

Tetovë dhe Shtip.

Aktivitetet e projektit janë:

- Përgatitja e udhëzimeve për të dhëna të hapura për njësitë e vetëqeverisjeve lokale, në bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile, institucionet qendrore dhe lokale;
- Përmirësimi i kapaciteteve të organizatave të shoqërisë civile përmes trajnimit për kuptimin dhe përdorimin e informacioneve të prezantuar dhe të dhënat e hapura në vetëqeverisjet lokale;

- Vendosja dhe përmirësimi i komunikimit strukturor dhe bashkëpunimit në baza të rregullta në mes të njësive të vetëqeverisjes lokale, OJQ-ve dhe institucioneve shtetërore - Ministria e shoqërisë informatike dhe Administratës (MSHIA), Ministria e vetëqeverisjes lokale (MAPL) përmes partneriteteve në rrjet që do të shërbejnë për shkëmbim të njohurive dhe përvojës;
- Rritja e ndërgjegjësimit për nevojën e të dhënave të hapura në njësitë e vetëqeverisjeve lokale.

Qëllimi i këtij dokumenti, si pjesë e këtij projekti është të përcaktohen udhëzimet e përgjithshme dhe të detajuara të njësive të vetëqeverisjes lokale në aspektin se si të publikojnë të dhëna të hapura, duke përfshirë masat teknike dhe organizative.

¹ Projekti implementohet nga organizata e shoqërisë civile Qendra për menaxhim me ndryshime, në partneritet me Qendrën për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA. Projekti është dhënë nga ana e Delegacionit evropian për financim qendror dhe për lidhje të kontratave (CFCD) në kuadër të Ministrisë së Financave, në kuadër të komponentit për përmirësimin e përfshirjes së shoqërisë civile në krijimin e opinionit publik, politikave dhe vendimmarrjen në nivel kombëtar dhe lokal.

ÇFARË JANË TË DHËNAT E HAPURA?

2.

Të dhënat e hapura janë të dhëna në **format të përpunuar kompjuterik** që mund të përdoren **lirshëm**, të ri-përdoren dhe të **ri-shpërndahen** nga kushdo, **pa kufizime**.

Përkufizimi përfshin më shumë elemente:

- **Dispozicion dhe qasja:** të dhënat duhet të jenë në dispozicion për kosto jo më të lartë se i shkarkimit të të dhënave në Internet. Të dhënat duhet të jenë në dispozicion në një formë që i korrespondon përdoruesit dhe në një formë që mund të ndryshohet.
- **Ripërdorimi dhe rishpërndarja:** të dhënat duhet të sigurohen në kushte që mundësojnë ripërdorim dhe rishpërndarje, duke përfshirë kombinim me grupe tjera të të dhënave.
- **Pjesëmarrja universale:** secili duhet patjetër të ketë mundësi ti përdorë, ri-përdorë dhe ri-shpërndajë; nuk duhet të ketë asnjë diskriminim ndaj aktiviteteve të caktuara ose ndaj individëve ose grupeve të caktuara.

3.

PSE TË DHËNA TË HAPURA QEVERITARE?

Organizatrat, institucionet e sektorit publik në veçanti, brenda kompetencave të tyre, mbledhin shumë të dhëna. Pjesa më e madhe e të dhënave mund të publikohen apo të “hapen”, në formatin e të dhënave të hapura.

Nëse i marrim parasysh institucionet e sektorit publik mund të konkludojmë se ata në bazë të kompetencave të tyre ligjore, si dhe në kuadër të aktiviteteve të tyre të përditshme, mbledhin dhe përpunojnë një numër të madh të të dhënave nga një gamë e gjerë. Gjithashtu, është korrekte për të filluar nga fakti se të gjitha këto të dhëna (që nuk janë të dhëna personale apo informacione të klasifikuara) u përkasin të gjithë qytetarëve, për shkak se me paratë e qytetarëve financohet puna e institucioneve.

Përveç kësaj, të dhënat kanë vlerën e tyre të rëndësishme. Nga njëra anë, publikimi i të dhënave mbi punën e institucioneve shtetërore, veçanërisht në drejtim të punës financiare, kontribuojnë në **rritjen e transparencës dhe llogaridhënies së institucioneve**.

Në anën tjetër, të dhënat e publikuara kanë edhe **potencialin e tyre ekonomik**. Rezultatet e disa hulumtimeve tregojnë se vlera ekonomike e të dhënave të hapura është disa dhjetëra miliard euro në vit në Bashkimin Evropian. Me të dhënat që përdoren lirshëm dhe ri-përdoren qytetarët e interesuar, kompanitë dhe organizatat zhvillojnë produkte të reja inovative dhe shërbime përmes së cilëve gjenerojnë përfitime.

Gjithashtu të dhënat e hapura çojnë në **efikasitet më të madh të funksionimit të institucioneve shtetërore**. Fakti që të gjitha ose një pjesë e të dhënave, që i mbledh institucioni, janë të publikuara dhe në dispozicion, rezultojnë me një rënie të konsiderueshme në kërkesat për qasje të lirë në informacione me karakter publik, për përpunimin e të cilit administrata duhet të angazhohet vet.

CILAT TË DHËNA MUND TË HAPEN NGA ANA E VETËQEVERISJEVE LOKALE?

4.

Një pjesë e komponentëve të Projektit - Qytetari në rend të parë ishte hulumtimi i gjerë² i cili përfshiu:

- Analiza e kuadrit ligjor përkatës që rregullon detyrimin e njësive të vetëqeverisjeve lokale për të mbledhur të dhëna dhe për të mbajtur regjistra; dhe
- Hulumtim i mendimit të qytetarëve për atë cilat të dhëna ju nevojiten, ose për cilat të dhëna kanë interes më të madh.

Sipas asaj, në kuadër të standardeve të përgatitura të e-transparencës³ janë të përcaktuara të gjitha ato grupe të të dhënave që sipas ligjit duhet të posedojnë vetëqeverisjet lokale dhe që nuk përbëjnë të dhëna personale dhe lirisht mund të publikohen si të dhëna të hapura. Për më tepër, standardet u japin përparësi këtyre grupeve të të dhënave që janë më në nevojë për qytetarët, të cilat vetëqeverisje lokale kanë një detyrim të posedojnë ose paraqesin një interes të konsiderueshëm.

² Qendra për menaxhim me ndryshime, Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA, E-Transparenca: Çfarë duan të dinë qytetarët nga vetëqeverisja lokale? 2016

³ Qendra për menaxhim me ndryshime, Qendra për zhvillim të qëndrueshëm ALKA, Standarde për e-transparencë në njësitë e vetëqeverisjes lokale, 2017

5.

SI TË HAPEN TË DHËNAT?

5.1 Licenca e hapur

Në bazë të Ligjit për përdorim të të dhënave nga sektori publik (me të cilin përcaktohet detyrimi i institucioneve që të publikojnë të dhënat e hapura), subjekt i përdorimit me të gjitha të dhënat e sektorit publik, me përjashtim:

- a) të dhënat që përjashtohen me Ligjin për qasje të lirë në informacione me karakter publik;
- b) të dhënat deri te të cilat qasja është e kufizuar me ligj;
- c) të dhënat krijimi i të cilëve nuk është subjekt i autoritetit ose institucionit të sektorit publik
- d) të dhënat për të cilat palët e treta kanë të drejtë të pronësisë intelektuale;
- e) të dhënat që i takojnë shërbimit radiodifuziv publik, shkresat e tij dhe të dhënat e institucioneve përgjegjëse për mundësimin e e transmetimit të shërbimit radiodifuziv publik;
- f) të dhënat që i përkasin organeve dhe institucioneve të përfshira në aktivitetet arsimore dhe kërkimore, duke përfshirë organizatat e përcaktuara për shkëmbimin e rezultateve të kërkimit dhe
- g) të dhënat që i përkasin institucioneve në fushën e kulturës me përjashtim të bibliotekave, muzeve dhe arkivave.

Neni 9 i këtij Ligji i përcakton kushtet për përdorimin e të dhënave apo se përdorimi i të dhënave nga sektori publik është i lirë. Me përjashtim, organet dhe institucionet e sektorit publik, përdorimin e të dhënave të publikuara mund ta kufizojnë me dhënien e pëlqimit për përdorim që nuk do ta kufizojë në mënyrë të panevojshme përdorimin e të dhënave ose në mënyrë me të cilën do të kufizohet konkurrenca. Pëlqimi për të përdorur të dhënat duhet të bëjë kryesisht për citimin e organit ose institucionit të sektorit publik, të dhënat e të cilit janë përdorur, mos-referimi ose mos-citimi i burimit në qoftë se është ndryshuar ose në kontekst tjetër është përdorë përmbajtje e të dhënave, përdorimi i duhur dhe i drejtë i të dhënave në disa raste, përgjegjësia për keqpërdorim të të dhënave etj.

Ligji shprehimisht nuk e përcakton detyrimin e institucioneve që publikojnë të dhënat të publikuara licenca në lidhje me të dhënat e publikuara. Përdorimi i licencave praktikohet nga një numër i madh i publikuesve të të dhënave të hapura në të gjithë botën. Me licencat në praktikë rregullohet mundësia e përdorimit të lirë të të dhënave të hapura të publikuara.

Përveç mundësisë për të përdorur licencat e tyre të konstatuara, shumë më thjeshtë dhe më praktike është të përdoren licencat standarde, sepse përveç efikasitetit, përdorimi i kushteve standarde siguron ndërveprimin më të madh të të dhënave, si dhe ndërgjegjësim në rritje të përdoruesve të të dhënave mbi kushtet e licencës.

Shpesh licencat standarde e përdorura, që mund të përdoren janë licencat e *Creative Commons*.

Licenca Creative Commons (CC)

Licencat *Creative Commons* janë më të përdorura dhe më të pranuar gjerësisht si licenca standarde për qasje në të dhëna. Ato lejojnë kopjim falas, ripërdorimi dhe shpërndarje të të dhënave pa marrë leje nga pronari i të dhënave.

Këto licenca ofrojnë një seri të të drejtave themelore, me shtesën (BY), si një kërkesë themelore, së bashku me tre elementë të tjera të licencës që mund të kombinohen për të krijuar licencë të përshtatur:

- **Shtesa (BY)** - patjetër të përmendet burimi i të dhënave
- **Jo-komerciale (NC)** - mund të përdoren të dhënat vetëm për qëllime jo-komerciale.
- **Pa ndryshime (ND)** - nuk mund të bëhen adaptime apo bashkohen në vepra të tjera
- **Ndarja identike (SA)** - mund të bëhen adaptime, por nëse bëhen publike, duhet të jenë në të njëjtat kushte të licencës si origjinali.

CC0, megjithatë u krijua nga Creative Commons për të hapur përmbajtje, të dhëna, grupe të dhënash dhe baza të të dhënave në domenin publik. Ajo mundëson sigurim licencë të përvokueshme, të lirë dhe të pakushtëzuar që çdokush ti përdor burimet për çfarëdo qëllimi.

Edhe pse nuk është themeluar një politikë qendrore mbi atë cila licencë të përdoret në nivel kombëtar gjatë publikimit të të dhënave të hapura, rekomandim është që të përdoret licenca **Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0)**⁴ që u lejon përdoruesve në të dhënat të:

- **Ndajnë** - apo të kopjojnë dhe rishpërndajnë materialin në cilindo medium, ose në çdo format
- **Adaptojnë** - pra të kombinonjë, të transformojnë dhe të zhvillojnë duke përdorur materialet
- **Përdorin për çdo qëllim**, edhe atë komercial.

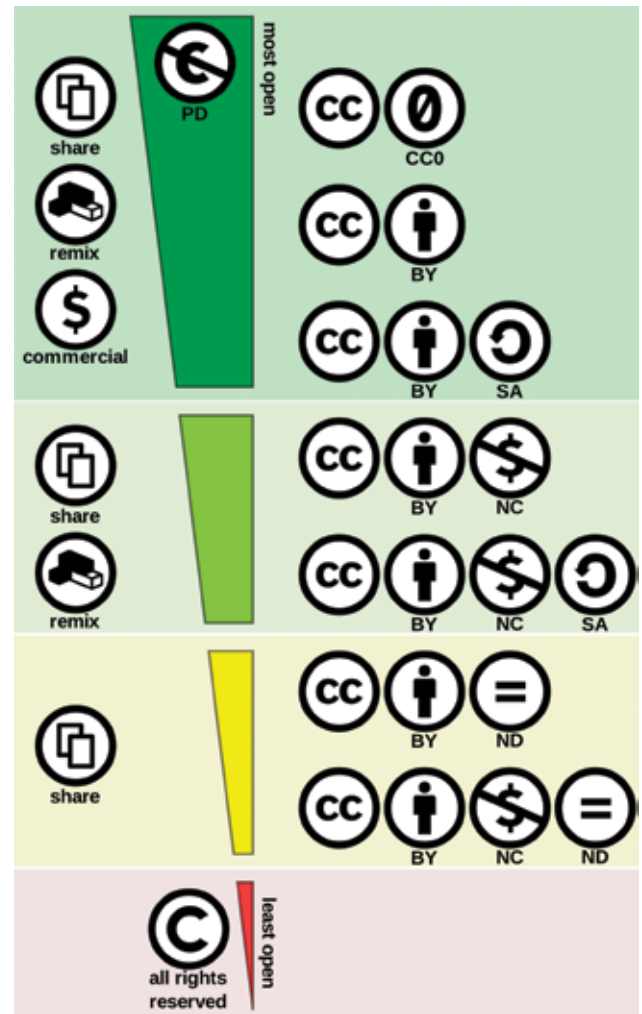

Figura 1 - Spektri i licencave Creative Commons

Kushti që rrjedh nga shtesa BY është për ta përmendur pronarin e të dhënave dhe të përmendet janë bërë ndryshime.

⁴ <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

5.2 Format teknik

Përveç rregullimit ligjor të “hapjes” së të dhënave, sigurisht që është e nevojshme të sigurohet “hapje” teknike e të dhënave në format adekuat përpunues kompjuterik.

Formati adekuat përpunues kompjuterik është një format që mund automatikisht të lexohet dhe të përpunohet nga një kompjuter, të tilla si formatet CSV, JSON, XML etj. Këto të dhëna duhet të jenë të dhëna të strukturuar.

Materialet që nuk janë digjitale (p.sh. të shtypura ose materiale të shkruara me dorë) sigurisht se nuk janë në format kompjuterik përpunues. Por edhe çdo material digjital nuk është format kompjuterik i përpunueshëm. Ky është rasti, për shembull, me PDF-dokumentet që mund të përmbajë tabela, por në këto të dhëna nuk mundet automatikisht të kenë qasje nga kompjuteri apo të përpunohen.

5.2.1 Formate të të dhënave të hapura

Themeluesi i faqes së internetit, Tim Berners-Li propozoi përdorimin e një modeli për të dhënat e hapura të qeverisë përmes një sistemi me 5 yje të bazuara në standarde të hapura W3C, të lidhur me të dhëna të hapura. Përveç këtij modeli, shpesh shtohet edhe tjetër yll që ka të bëjë me përshkrimin e të dhënave përmes metadatave, e cila mund të vendoset para 4 yjeve.

CSV

CSV (Comma Separated Values) janë datoteka që janë shumë kompakte dhe lejojnë transferimin e mëdha të grupeve të të dhënave. Për shkak se të dhënat janë të ndara me presje, mund të jetë e vështirë të identifikohet domethënia e kolonave të ndryshme. Prandaj, është me rëndësi që këto datoteka të shoqërohen me dokumentacion të saktë.

JSON

JSON është një format i thjeshtë i të dhënave që është i lehtë për tu lexuar nga çdo gjuhë programi. Në parim, bëhet fjalë për format më të thjeshtë dhe më pak kompakt për përpunim kompjuterik në raport me XML.

XML

XML është format për shkëmbimin e të dhënave që është përdorur shumë për shkak se mundëson ruajtjen e strukturës së të dhënave dhe lejon zhvilluesit e softuerëve të përfshijnë metadata brenda në datoteka së bashku me të dhënat.

RDF

RDF është një format i rekomanduar nga W3C, dhe mundëson paraqitjen e të dhënave në formën për kombinim më të thjeshtë të të dhënave nga burime të ndryshme.

Shkaku i përdorimit më të thjeshtë dhe më efikas të grupeve të të dhënave të institucioneve të ndryshme, është e nevojshme të vendosen standarde për formatin e të dhënave, strukturën dhe semantikën e të dhënave. RDF përdor URL-si identifikues që siguron një mënyrë të përshtatshme për lidhje të drejtpërdrejt me të dhënat ekzistuese të hapura në internet.

★	të dhënat në ueb pavarësisht nga formati, duke përdorur një licencë të hapur
★★	të dhënat në një format të strukturuar (psh. në Eksell)
★★★	të dhënat në një format të strukturuar, të hapur (p.sh.. CSV në vend të Eksell)
★★★★	formate konzistente, metadata të dokumentuara, indekse në format përpunues kompjuterik
★★★★★	duke përdorur URL-unike për lidhjen e grupeve të të dhënave
★★★★★	lidhje e të dhënave me të dhëna të tjera për shkak të kontekstit

Disa lloje të formateve që janë përdorur zakonisht për të dhëna të hapura janë dhënë më poshtë.

Të dhëna hapësinore në format të hapur

GeoJSON - format popullor i bazuar në JSON me karakteristika të specializuara për përshkrimin e gjeo-të dhënave.

KML - Keyhole Markup Language, format i hapur për gjeo-të dhëna të bazuar në XML. KML filloi si një standard i licencuar, por pastaj u standardizua në Open Geospatial Consortium.

WMS - Web Map Service - protokoll që mundëson që hartat gjeo-referente të jenë të në dispozicion nëpërmjet internetit.

WFS - Web Feature Service - kjo mundëson kërkesa për karakteristikat gjeografike përmes internetit.

Fotografi

JPEG 2000 - format për fotografi i standardizuar nga ISO/IEC.

PNG - format fotografi i standardizuar nga ISO/IEC.

SVG - format vektor për fotografi i standardizuar nga W3C.

5.2.2 Ueb- shërbime

Në raste kur të dhënat ndryshojnë shpesh, bashkëngjitja e grupeve e të dhënave mund të jetë e parëndësishme për shkak të dinamikës së ndryshimit të të dhënave. Prandaj duhet hapur të dhënat nëpërmjet ueb-shërbimeve. Ka disa mënyra për të krijuar një ueb-shërbim, por disa nga më të përdorurat janë SOAP dhe REST.

5.3 Standarde për metadata

Portali qendror për të dhëna të hapura⁵ ka një katalog të zhvilluar mirë të të dhënave të hapura në dispozicion, por mungon shfaqja e metadatave e të dhënave të hapura, d.m.th të dhënat përshkruese rreth grupeve të të dhënave. Në këtë kontekst, gjatë futjes së metadatave është e rëndësishme standardi i metadatave të jetë në përputhje me standardin për përshkrimin e grupeve të të dhënave në Evropë DCAT-AP (DCAT Application profile for data portals in Europe), me qëllim që grupet e të të dhënave nga vendi të mblidhen (“harvest-ohen”) edhe nga portali qendror për të dhënat e hapura të BE-së.

Në mënyrë që të shkarkoni automatikisht metadatat nga portalet kombëtare për të dhëna të hapura, duhet që publikuesi i të dhënave të publikojë metadata për grupet e të dhënave, dhe atë sipas standardeve të përcaktuara me reprezentim të metadatave në XML/JSON.

DCAT-PV (DCAT - Application profile for data portals in Europe) është një standard i metadatave të bazuar në DCAT (Data Catalogue vocabulary) për të përshkruar grupet e të dhënave nga sektori publik në Evropë. Përdoret nga portali i dhënave të hapura Evropian si një fjalor i përbashkët për të harmonizuar përshkrimet e mijëra grupeve të të dhënave që janë marrë automatikisht nga një numër i madh portaleve kombëtare të shteteve anëtare.

5.3.1 DCAT-AP - Profile për grupin e të dhënave

Klasat dhe tiparet e përcaktuara në standardet në standardin DCAT-AP e për metadata janë grupuar si të detyrueshme, të rekomanduara dhe opsionale.

- klasa të detyrueshme, do të thotë se duhet të publikohen informata për instancat në kategori;
- klasa e rekomanduara do të thotë se ju duhet të publikojë informata për raste në kategori;
- kategori opsionale, do të thotë që mund të publikohen informacione mbi instancat në kategori.

⁵ <http://opendata.gov.mk> - menaxhohet nga Ministria e shoqërisë Informatike dhe administratës

Në vijim është një shembull i specifikimit i një grupi të të dhënave në përputhje me profilin DCAT-AP, që do mund të aplikohet për të përcaktuar metadatat e grupeve të të dhënave të portalit për të dhëna

të hapura. Disa nga vetitë mund të plotësohen automatikisht nga sistemi, ndërsa të tjerët duhet të plotësohen me dorë nga publikuesi i të dhënave.

Tabela nr. 1 – Shembull i specifikimit i grupit të të dhënave sipas profilin DCAT-AP

Pronë	Kërkesa	URI	Gama	Shënim
përshkrim	domosdoshme	dct:description	rdfs:Literal	Përshkrimi i lirë i të dhënave
titull	domosdoshme	dct:title	rdfs:Literal	Titulli i grupeve të të dhënave
leje	specifike / domosdoshme	dct:license	dct:LicenseDocument	Licenca sipas të cilit është publikuar për grupi
pika e kontaktit	rekomanduar	dcat:contactPoint	vcard:Kind	Informacione për pikën e kontaktit mund të dërgohen komente grupin e të dhënave
shpërndarja e grupit të të dhënave	rekomanduar	dcat:distribution	dcat:Distribution	Lidhja e grupit të të dhënave shpërndarja në dispozicion.
fjala kyqe (tag)	rekomanduar	dcat:keyword	rdfs:Literal	Fjala kyqe (tag) që e përshkruan grupin e të dhënave
notifier	rekomanduar	dct:publisher	foaf:Agent	Organizata që është përgjegjëse për grupin e të dhënave dhe për mos-dispozicion.
tema / kategoria	rekomanduar	dcat:theme, subpropertyofdct:subject	skos:Concept	Kategoria të cilës i përket sipas grupit
dokumentim	opsion	foaf:page	foaf:Document	Ueb faqe ose dokument dokumentacioni për grupin e të dhënave
frekuencë	opsion	dct:accrualPeriodicity	dct:Frequency	Frekuenca në të cilën do të jetë grupi i të dhënave
identifikator	opsion	dct:identifier	rdfs:Literal	Identifikues kryesore grupi - URI ose një tjetër identifikues në kuadër të katalogut.
faqja e internetit	opsion	dcat:landingPage	foaf:Document	Ueb faqja e ofruesit origjinal i grupit të të dhënave që ofron qasje në më shumë grupe, shpërndarja e saj informacione shtesë.
gjuha	opsion	dct:language	dct:LinguisticSystem	Gjuha e grupeve të të dhënave
data e publikimit	opsion	dct:issued	rdfs:Literal typed as xsd:date or xsd:dateTime	Data e publikimit formal e grupit të të dhënave
spaciale/ mbulimi gjeografik	opsion	dct:spatial	dct:Location	Rajoni gjeografik që është i mbuluar grupi i të dhënave
data e përditësimit	opsion	dct:modified	rdfs:Literal typed as xsd:date or xsd:dateTime	Data më e afërt në të cilën grupi i të dhënave është ndryshuar apo modifikuar

5.4 Publikimi i opendata.gov.mk të dhëna të hapura

Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës është institucioni kompetent për menaxhim me portalin qendror për data të dhëna të hapura opendata.gov.mk ku mbahet katalog qendror i të dhënave nga sektori publik, apo në një vend publikohen të dhënat e hapura nga institucionet e sektorit publik.

Publikimi i të dhënave të hapura në një vend është në drejtim të praktikave të mira për të mundësuar gjetjen e lehtë, përdorimin dhe kombinimin e të dhënave të hapura në dispozicion.

5.4.1 Procedura për publikimin e të dhënave të hapura në opendata.gov.mk

Procedura për publikimin e të dhënave të hapur përfshin, së pari, zbatimin e analizës së procesit të biznesit në bashkëpunim me Ministrinë e Shoqërisë Informatike dhe Administratës, ku duhet të konstatohen të gjitha grupet e të dhënave që mund të publikohen nga institucioni, së bashku me përcaktimin e strukturës së saktë të grupeve individuale të të dhënave, dhe frekuenca e përditësimit.

Në procesin e analizës konstatohet edhe gatishmëria e softuerit dhe hardverit të institucionit.

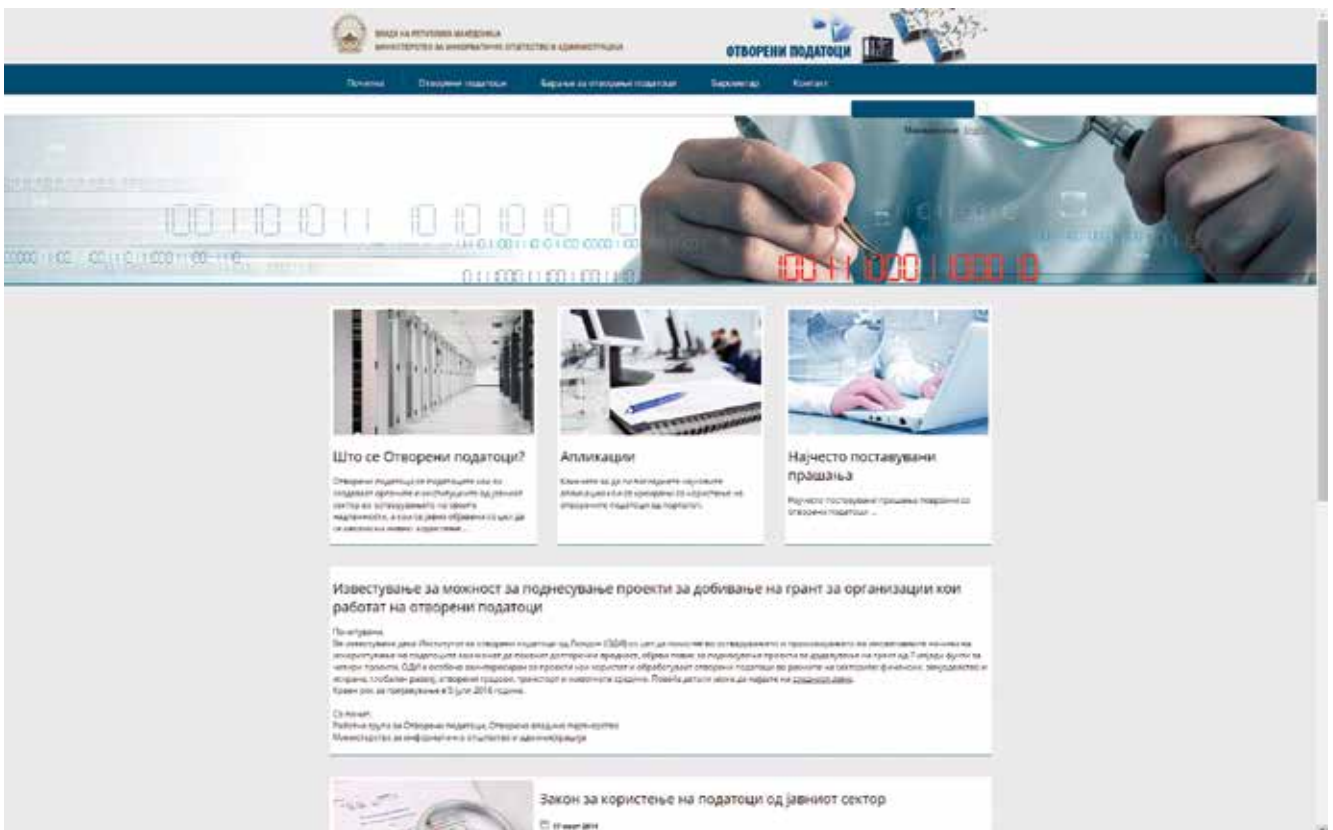

Figura 2 Portal qendror i të dhënave të hapura opendata.gov.mk

Gjatë krijimit të një mekanizmi për dërgimin e të dhënave, në varësi nga parakushtet në vetë institucionin, mund të kryhen disa skenarë:

Skenari 1 - Ueb shërbim ekzistues

Skenari 1 nënkupton se institucioni ka zhvilluar tashmë shërbimet e saja të internetit që mund të përdoren në portalin e Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës. Komunikimi në mes institucionit dhe Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës mund të realizohet duke përdorur HTTP-protokollin.

Skenari 2 - Zgjidhja e klientit për shënimin e të dhënave të papërpunuara

Skenari 2 nënkupton mundësimin e zgjidhjes së klientit për futje të të dhënave të papërpunuara, krijimin e bazës së re relacion të të dhënave ku do të mbledhen të dhënat e shënuara, dhe zhvillimi dhe publikimi i ueb shërbimeve gjenerike XML (sipas nevojës).

Komunikimi ndërmjet Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës dhe institucioneve mund të jetë mbi-HTTP protokoll - në qoftë se ju përdorni një shërbim të përgjithshëm XML web dhe VPN-komunikim - në qoftë se është i mundur themelimi.

Skenari 3 - Eksell datoteka

Skenari 3 për dërgimin e të dhënave përfshin vendosjen e eksell-datotekave nga institucioni në një vend të veçantë, pas së cilës do të zbatohet ueb shërbim gjenerik XML (sipas nevojës).

Komunikimi ndërmjet Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës dhe institucioneve mund të realizohet përmes HTTP-protokollit - në qoftë se përdoret një ueb shërbim gjenerik XML, FTP-protokoll dhe VPN-komunikim - nëse është e mundur vendosja.

Skenari 4 - Bazë ekzistuese relacioni e të dhënave

Skenari 4 për dërgimin e të dhënave përfshin përdorimin e bazës së të dhënave ekzistuese relacioni që është zhvilluar dhe në dispozicion nga ana e institucionit, e zbatuar dhe e dërguar nga ana e institucionit, pas së cilës do të mundësohet ueb shërbimi gjenerik XML (sipas nevojës).

Komunikimi ndërmjet Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës dhe institucionet mund të realizohet përmes HTTP-protokollit - në qoftë se përdoret një ueb shërbim gjenerik XML dhe VPN-komunikim - në qoftë se është e mundur vendosja.

Pas konstatimit të grupeve të të dhënave dhe skenarët për dërgimin e të dhënave, përgatitet dhe miratohet specifikim teknik me Ministrinë e Shoqërisë Informatike dhe Administratës, në bazë të të cilit do të fillojë realizimi i procesit të publikimit të të dhënave të hapura të institucionit.

5.5 Publikimi i të dhënave të hapura në ueb faqet e vetëqeverisjeve lokale

Të dhënat e hapura të të gjitha institucioneve të sektorit publik duhet të publikohen në portalin qendror të të dhënave të hapura opendata.gov.mk, me të cilin menaxhon Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës. Megjithatë, për shkak të dukshmërisë më të madhe të grupeve të të dhënave të publikuara, është e rekomandueshme që në ueb faqet e vetëqeverisjeve lokale të ketë një kategori të veçantë që do të bëjë me të dhënat e hapura, ku mund të gjenden të gjitha të dhënat e hapura të publikuara nga vetëqeverisja përkatëse lokale. Nëse janë publikuar më shumë grupe të të dhënave, është e dëshirueshme që ata të jenë në grupe sipas klasifikimit të vendosur nga DCAT-AP⁶.

Për shkak të eliminimit të mundësive për gabime gjatë publikimit paralel të grupeve të të dhënave, në ueb faqet e vetëqeverisjeve lokale duhet të publikohen vetëm lidhjet me grupet e të dhënave, dhe ato të merren nga portali qendror i të dhënave të hapura. Kjo do të sigurojë një kërkim të thjeshtë dhe mundësinë e përdorimit të grupeve të të dhënave tjera që mund të kombinohen dhe të krijohet një vlerë e shtuar.

⁶ <http://publications.europa.eu/mdr/authority/data-theme/>

6.

PROMOVIMI I TË DHËNAVE TË PUBLIKUARA

Përveç kësaj që Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës ka organizuar disa aktivitete për të promovuar konceptin dhe përfitimet e të dhënave të hapura, megjithatë, duhet të intensifikojë këto aktivitete në një qasje të planifikuar dhe të qëndrueshme.

Me hapjen e vazhdueshme të grupeve të të dhënave duhet që në mënyrë të vazhdueshme të mirëmbahen gara “hakaton” ku do marrin pjesë qytetarë të interesuar - studentë, *frilenserë*, dhe përfaqësues të komunitetit të biznesit dhe të shoqërisë civile. Në garat do të mbahet një konkurs për aplikacionet më të mira që i përdorin të dhënat e hapura të publikuara.

Gjithashtu me rëndësi të veçantë është mbajtja e fushatave për informimin e publikut të gjerë në lidhje me përfitimet e futjes së të dhënave të hapura, si dhe rritjen e transparencës dhe llogaridhënies së institucioneve ashtu edhe për zhvillimin ekonomik.

VIZUALIZIMI

7.

Më shumë shembuj të cituara në analizën tregojnë se përkaj asaj se komunitat në vendet e BE-së publikojnë të dhënat e tyre në format të hapur në portalet e tyre për të dhëna të hapura, ata gjithashtu ofrojnë mjete vizualizimi të të dhënave të caktuara. Këto të dhëna mund të jenë nga fusha e sektorit të financave, ose nga fusha e turizmit apo mjedisit, por koncepti është se vizualizohen ato të dhëna për të cilat ka interes të veçantë publik. Prandaj, qasje veçanërisht interesante dhe e rëndësishme do të ishte nëse komunitat ofrojnë mjete të tilla të vizualizimit të ueb faqeve të tyre apo në një ueb faqe të centralizuar duke i sjellë së bashku të dhënat nga të gjitha komunitat.

7.1 Mjetet vizualizimi

Datawrapper⁷ është mjet online për përpunim të grafikve interaktive. Me ngarkimin e CSV-datotekës, softueri mund të krijojë lloje të ndryshme të vizualizimeve, duke përfshirë vizualizime territoriale. Komoditeti është se shumë thjeshtë krijohen grafikonet dhe ata automatikisht mund të integrohen në faqen e internetit.

Now everybody in the team can create and publish charts.

Create amazing charts yourself in minutes with Datawrapper.

- 1. Copy & Paste your data.**
You can feed Datawrapper with any data from Excel, CSVs, PDFs or the web.
- 2. Select your visualization.**
Choose from stunning graph and maps templates to give your story an extra punch.
- 3. Watch your engagement rise!**
Datawrapper graphs can be embedded into any website or CMS with ready-to-use embed codes.

CREATE YOUR OWN CHART

Figura 3: Datawrapper

⁷ <https://www.datawrapper.de/>

Tableau Public⁸ është një nga mjetet më të njohura të vizualizimit që mbështet shumë lloje të grafikonëve. Ai është një mjet krejtësisht falas dhe grafikonët lehtë mund të integrohet në cilëndo faqe të internetit. Në ueb faqe mund të gjeni më shumë shembuj të vizualizimeve të bëra me këtë mjet.

Raw⁹ është mjet online shumë mirë i projektuar për vizualizim. Bazohet në kod të hapur dhe nuk kërkon asnjë regjistrim, por menjëherë mund të filloni ta përdorni, thjesht duke futur të dhënat e tabelës, ose me ngarkim të datotekës. Ofron një përzgjedhje të gjerë të infografikonëve që në vetë ueb-aplikacionin mund të përshtatet dhe aty të bëhet procedimi i plotë, ndërsa përdoruesi fiton mundësinë të integrojë vizualizimet në ueb-faqe.

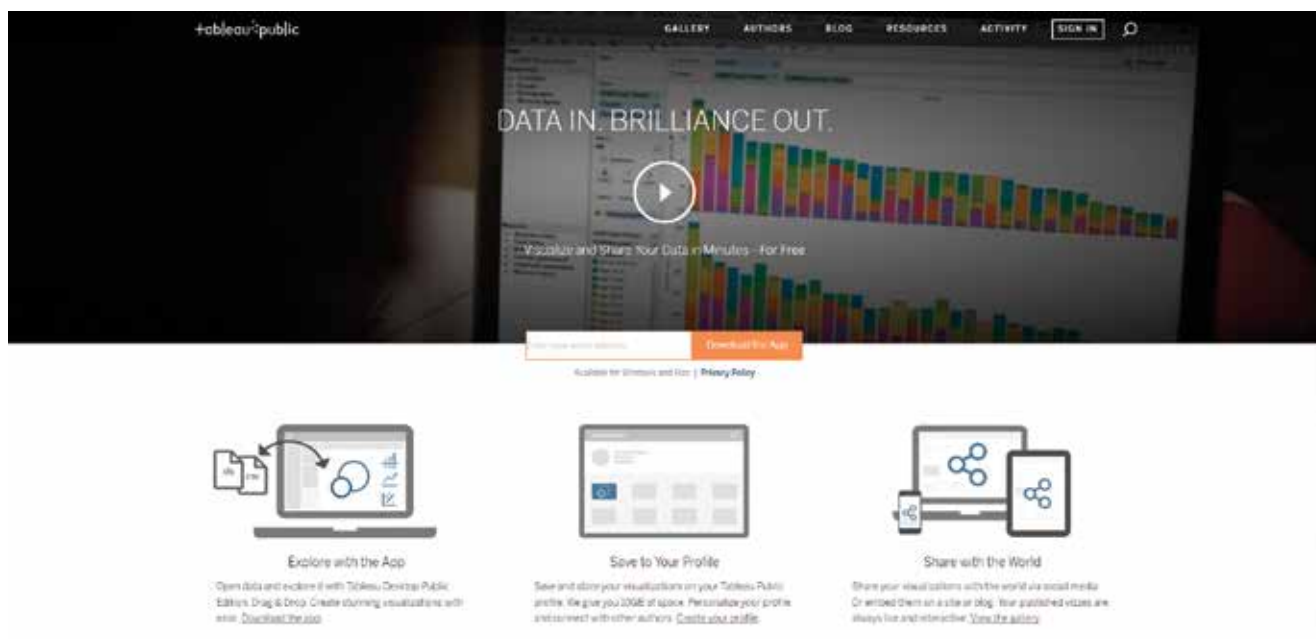

Figura 4: Tableau Public

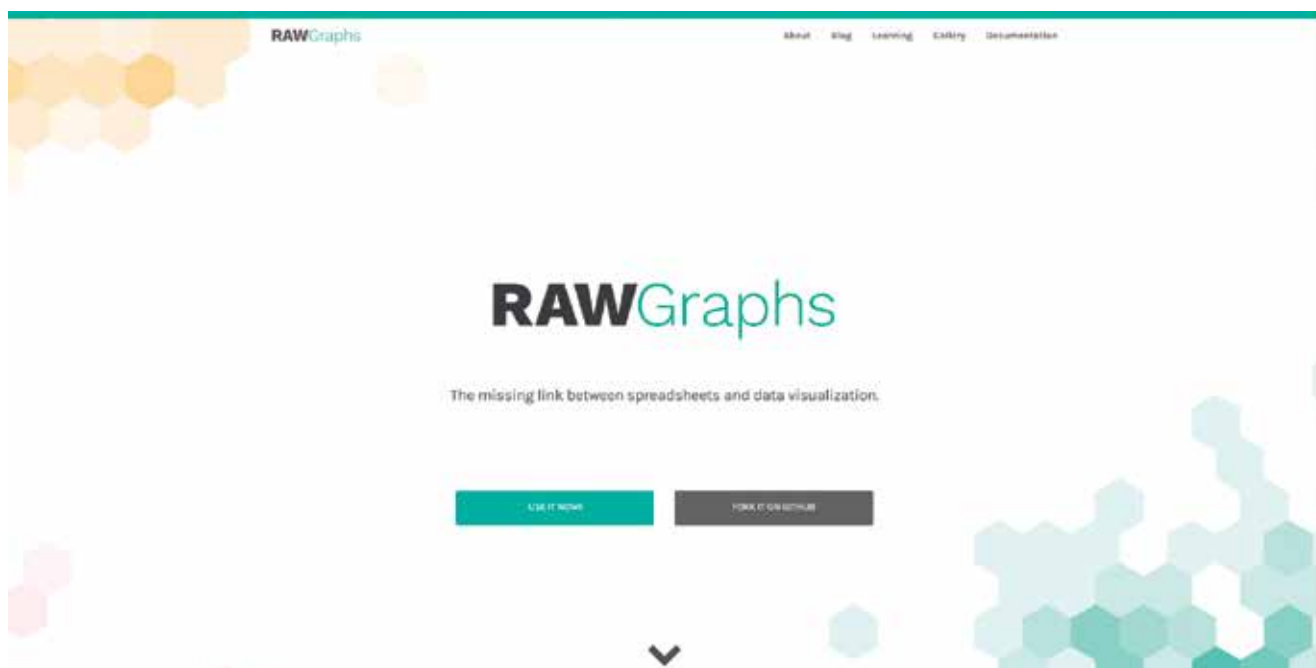

Figura 5: Raw

⁸ <https://public.tableau.com/>

⁹ <http://raw.densitydesign.org/>

Timeline JS¹⁰ mundëson krijimin e shumë vizualizimeve profesionale dhe cilësore pa kodim. Mjeti është falas dhe i bazuar në kod të hapur. Timeline JS krijon vizualizime kronologjike kohore me shënimin e të dhënave për data, tekste dhe lidhje me përmbajtje multimediale.

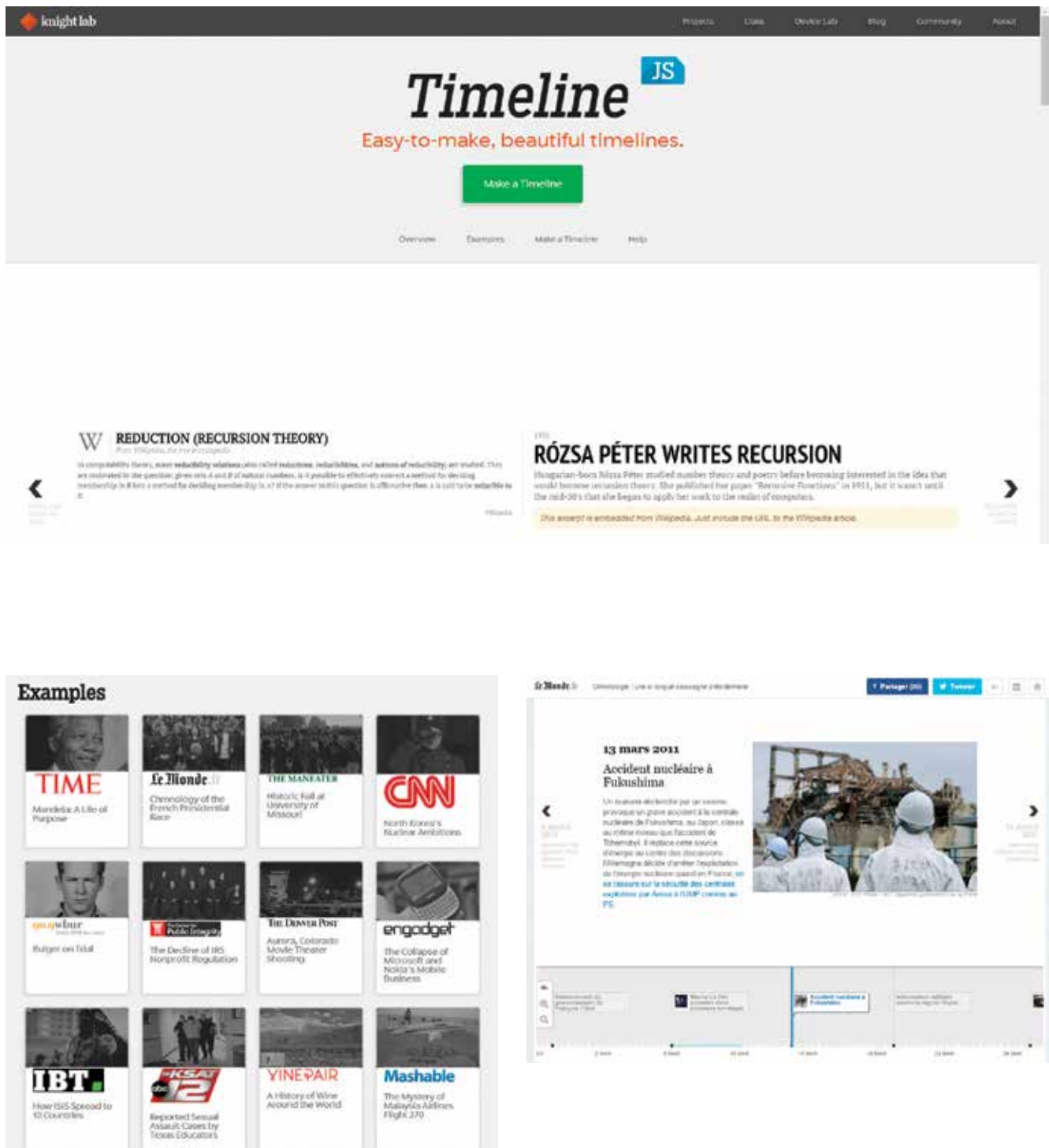

Figura 6: Vizuelizimi me Timeline JS

¹⁰ <http://timeline.knightlab.com/>

8.

LITERATURA E PËRDORUR

- Qendra për menaxhim me ndryshime, Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA, E-Transparenca: Çfarë duan të dinë qytetarët nga vetëqeverisja lokale? 2016
- Qendra për menaxhim me ndryshime, Qendra për zhvillim të qëndrueshëm ALKA, Standarde për e-transparencë në njësitë e vetëqeverisjes lokale, 2017
- Ligji për përdorimin e të dhënave nga sektori publik (Gazeta Zyrtare e RM-së nr. 27/14)
- Rregullore mbi mundësitë minimale teknike të autoriteteve dhe institucioneve të sektorit publik për të publikuar të dhënat dhe normativat teknike për formatin e të dhënave dhe mënyrën e publikimit të të njëjtëve (Gazeta Zyrtare e RM nr. 27/14)
- <http://opendatahandbook.org/>
- Open Data Institute <http://theodi.org/>
- Naomi Kornand Professor Charles Oppenheim, "Licensing Open Data: A Practical Guide", June 2010
- <https://creativecommons.org>
- European Data Portal <http://www.europeandataportal.eu/>
- <http://ckan.org/about/>
- Data Catalog Vocabulary (DCAT), W3C Recommendation 16 January 2014: <https://www.w3.org/TR/vocab-dcat/>https://joinup.ec.europa.eu/asset/dcat_application_profile/description

- Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE)
- COMMISSION REGULATION (EC) No 1205/2008 of 3 December 2008 implementing Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council as regards metadata
- Kodi transparencës i vetëqeverisjeve lokale (Local Government Transparency Code) Local Government Transparency Code 2015, Department for Communities and Local Government, February 2015
- Bernhard Krabina, Thomas Prorok, Brigitte Lutz: Open Government Implementation Model Version 2.0, KDZ Centre for Public Administration Research, Vienna; City of Vienna, Chief Executive Office
- <https://www.datawrapper.de/>
- <https://public.tableau.com/>
- <http://raw.densitydesign.org/>
- <http://timeline.knightlab.com/>

Qendra e menaxhimit me ndryshime

Rr. Rajko Zhinzifov nr. 44-1, Shkup
Tel.+389(0)2 6092-216
e-mail: info@cup.org.mk
ueb: www.cup.org.mk

Qendra për zhvillim të qëndrueshëm - ALKA

Bul. Partizanski odredi nr. 62-1/16, Shkup
Tel.: + 389(0)2 3214-505
e-mail: alka@alka.org.mk
ueb: www.alka.mk

Projekti - Qytetari në rend të parë - është zbatuar nga Qendra për Menaxhimin e Ndryshimeve në partneritet me Qendrën për Zhvillim të Qëndrueshëm - Alka. Bashkëpunëtorë në këtë projekt janë Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës dhe Ministria e Pushtetit Lokal. Projekti është i financuar nga Delegacioni Evropian përmes Sektorit për financim qendror dhe lidhjen e kontraktave (CFCD) dhe i bashkë-financuar nga Ambasada Britanike.

Projekti fokusohet në përmirësimin e transparencës së njësive të vetëqeverisjeve lokale duke vendosur standarde për të dhëna të hapura në nivel lokal me qëllim të përfshirjes më të mirë të qytetarëve dhe organizatave të shoqërisë civile në monitorimin e punës dhe vendimmarrjes nga ana e komunave.

